

concept of temporary access to things and documents is given, its purpose and ways of conducting are reflected. It is noted that the feature of the implementation of this type of temporary access is the removal of only a copy of the information without extracting it. Special attention is drawn to the fact that the current Criminal Procedure Code of Ukraine does not contain special requirements for drawing up a description, except for indicating the list of seized items. Description, as a document, must be formalized in accordance with the general requirements for a paper document. In this case, the purpose of the description is to fix the conduct of procedural action in criminal proceedings. Attention is drawn to the expediency of drawing up a protocol for temporary access to things and documents, which is not inconsistent and is consistent with the probation of Article 104 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. Attention is drawn to the fact that the investigator has no right to entrust execution of the decision of the investigating judge, the court on temporary access to things and documents to employees of operational units. This is explained by the fact that according to point 3 of part 2 of Art. 40 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the investigator is authorized to entrust investigative (search) actions and secret investigative (search) actions to the relevant operational units. Some proposals and recommendations on the law enforcement of the institution of temporary access to things and documents have been formed.

Key words: measures of ensuring criminal proceedings, temporary access to items and documents, search, seizure, prosecution.

УДК 343.98 (477)

Б. А. Бурбело

**ОСОБЛИВОСТІ СЛІДОВОЇ КАРТИНИ МІСЦЯ
ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОГО ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ
ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ ТА ВИБУХОВИХ
РЕЧОВИН ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ
ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ**

У статті розглянуто погляди вчених щодо розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами. Висвітлено проблеми криміналістичного аналізу слідової картини злочину, учиненого із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин. Проаналізовано питання виявлення та вилучення слідів на місці вибуху, їх значення у виборі напрямку розслідування та встановлення осіб, причетних до вчинення злочину.

Ключові слова: місце події, слідова картина, вибухові пристрої, вибухові речовини, особа злочинця.

Постановка проблеми. Статистичні показники злочинів, що вчиняються з використанням вибухових речовин і вибухових пристроїв, є невтішними. Майже в кожній державі світу, незалежно від того, чи вона розвинута чи тільки розвивається, спостерігається зростання цієї категорії злочинів, збільшується число загиблих та постраждалих у результаті вибухів.

Сучасна специфіка роботи правоохоронних органів вимагає забезпечити збереження максимальної кількості слідів злочину, що несуть криміналістично значиму інформацію огляду місця події, пов'язаного із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин. Слідова

картина відображає особливості способу, а також ознаки інших елементів структури злочинної діяльності.

Огляд місця вибуху повинен бути ретельно продуманим і суцільним. Жодна з ділянок цього місця події не повинна бути пропущена. Потрібно мати на увазі, що найбільша кількість слідів вибуху зазвичай концентрується в осередку вибуху, визначається за наявності воронки в ґрунті, найбільших руйнувань, деформації матеріальних об'єктів, наявності інтенсивних слідів термічної дії тощо.

Розслідування правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, вибухових речовин викликає певні труднощі, які полягають у збереженні слідової картини після вибуху, своєчасності проведення огляду місця події, вилученні слідів вибуху та їх дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з окремими аспектами розслідування злочинів, учинених із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин у криміналістичній літературі досліджували В.П. Бахін, Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, В.К. Весельський, А.Г. Воевода, О.М. Завадський, М.В. Костенко, А.А. Картавий, І.Д. Моторний, М.А. Погорецький, В.В. Поліщук, В.І. Пащенко, М.В. Салтєвський, М.А. Селіванов та інші вчені-криміналісти. Розроблені ними методики давали можливість визначити тип вибухових речовин за слідами вилученими з місця події, а також розглядали методику дослідження місця вибуху тощо.

Криміналістична оцінка слідів, на думку І.Д. Моторного, дозволяє створити основу для найбільш швидкого розпізнання в початкових слідчих діях того чи іншого характерного способу вчинення розслідуваного злочину навіть за окремими ознаками [10, с. 42].

Недостатня кількість методичних розробок, відсутність єдиного підходу до виявлення й вилучення на місці вибухів речових доказів, призводить до того, що часто важлива інформація втрачається вже на першій стадії розслідування такого роду злочинів.

Формування цілей. Метою статті є криміналістичний аналіз слідової картини злочину, учиненого із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин. Висвітлення питання виявлення та вилучення слідів на місці вибуху, їх значення у виборі напрямку розслідування та встановлення осіб, причетних до вчинення злочину.

Виклад основного матеріалу. Огляд місця події, пов'язаного із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин потребує певних, дещо відмінних від загальноприйнятих, організаційних заходів з характерними особливостями виявлення, фіксації та вилучення слідової інформації.

Слідова картина злочину, учиненого із застосуванням вибухового пристрою та вибухових речовин, є різноманітною. У ній, як стверджують М.А. Погорецький, М.О. Ленко, трапляється вся сукупність можливих матеріальних та ідеальних слідів, оскільки в механізмі події беруть участь люди й речі, які взаємодіють та утворюють ідеальні сліди пам'яті та матеріальні сліди-предмети, сліди-відображення, сліди-речовини тощо [12, с. 41].

Під вибухом розуміють явище, пов'язане з раптовою зміною стану речовини, що супроводжується різким звуковим ефектом і швидким виділенням енергії, яке визначається низкою суттєвих чинників, таких як, вид, кількість і характер дії вибухових речовин, наявність і матеріал оболонки корпусу, що створює вражаючі осколки, а також місце розміщення вибухового пристрою та вибухових речовин [6, с. 54].

Матеріальним відображенням застосування засобів та знарядь учинення способом використання вибухових пристроїв та вибухових речовин є: предмети та речі, що використовуються для прихованої доставки знарядь протиправного діяння на місці його учинення; сліди пальців рук, крові, потожирової речовини та інші біологічні сліди злочинців, а також частини їх одягу; сліди вибуху; залишки конструкції вибухового пристрою; поранення на тілі потерпілих осіб та сліди пошкодження на трупах; кров на одязі та предметах навколишньої обстановки тощо. На місці події після здійснення вибуху завжди відбуваються зміни в навколишньому середовищі, тому погоджуємося з науковцями, що воно повинно сприйматися комплексно, масштабно, як загальна слідова картина вибуху [4, с. 82].

У криміналістичній літературі сліди огляду місця події, пов'язаного із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин розділяють на групи.

Так, А.А. Картавий відносить до слідів вибуху:

1) залишки вибухового пристрою (фрагменти корпусу, камуфляжів, уламки електродротів, вогнепровідних шнурів, механічного детонатора, деталі часового механізму та елементів електропостачання та інших деталей);

2) сліди вибуху, які відображаються на предметах навколишньої обстановки: осколюче пошкодження об'єктів (вм'ятини, пробоїни, подряпини тощо); наслідки впливу ударної хвилі вибуху; сейсмічні пошкодження будівель та споруд; травми та інші пошкодження на тілі та одязі потерпілих; термічні пошкодження об'єктів;

3) продукти вибуху, вибухової речовини: залишки вибухової речовини у вигляді часток, які не прореагували, та порошку; конденсовані (тверді) продукти вибуху; газоподібні залишки (окис азоту, вуглекислий газ, окис вуглецю, пари води тощо); фрагменти упакування вибухової речовини [8, с. 15].

М.А. Погорецький, М.О. Ленко та Д.Б. Сергєєва більш детально класифікували сліди вибуху:

1) фрагменти вибухового пристрою (деформовані фрагменти деталей та частин вибухових пристроїв);

2) сліди в центрі (епіцентрі) вибуху (продукти вибуху та інші залишки вибухових речовин або вибухоздатної суміші);

3) сліди впливу ударної хвилі вибуху для вибухів вибухових пристроїв із зарядами масою до 10 кг вибухової речовини виділяють: бризантний, тепловий та запальний, фугасний (метальний), мікроструктурний та сейсмічний вплив);

4) сліди вторинних осколків (наскрізні пробоїни, сліпі пробоїни та вм'ятини);

5) ідеальні сліди вибуху (сліди, що відображаються у свідомості потерпілих та свідків - акустичний ефект вибуху, світловий вплив (спалах) та запахів відчуття) [11, с. 51- 52].

Для пошуку слідів під час огляду місця вибуху широко використовуються засоби криміналістичної вибухотехніки: прилади, устаткування, інструменти, матеріали, хімічні реактиви, програмне забезпечення та інші засоби, призначені для використання слідчими, експертами й спеціалістами-вибухотехніками при вирішенні завдань з пошуку, виявлення, знешкодження, знищення, огляду, фіксації, вилучення, транспортування й криміналістичного дослідження вибухонебезпечних об'єктів і слідів, які залишаються на місці встановлення чи вибуху.

Специфічність та різноманітність слідів та об'єктів, які потрібно шукати, вивчати та вилучати на місці вибуху, обумовлюють необхідність залучення до участі в огляді найширшого кола спеціалістів і технічних помічників.

До слідів вибуху, досліджуваними криміналістами, належать: - механічні пошкодження середовища (грунту), іншого матеріалу поверхні, навколишніх предметів, живих осіб від вибухової хвилі (воронки, розломи, відколи, локальні деформації, травматичні пошкодження у людей тощо) від осколків (вм'ятини, подряпини, осколкові пробоїни); термічні пошкодження (окопчення, розплавлення); - залишки (уламки, частини) вибухового пристрою (металеві, скляні або пластмасові частини корпусу пристрою, обривки електропроводів, дроту й вогнепровідного шнура, частини корпусу, механічного детонатора, деталі або уламки годинникового механізму та елементів електроживлення тощо).

Осколкове ураження при вибухах, вибухових пристроїв та вибухових речовин проявляється в утворенні на предметах обстановки місця події наскрізних пробоїн, сліпих пробоїн та вм'ятин. У сукупності весь осколковий спектр несе цінну інформацію за різними характеристиками вибухових пристроїв: заряді вибухових речовин та його оболонці, орієнтації корпусу вибухового пристрою в просторі в момент вибуху, наявності й характеристиках додаткових уражаючих елементів.

Повніше вивчити обставини підготовки злочину, виготовлення, викрадення, придбання вибухових пристроїв, вибухових речовин можна, якщо поряд з пошуком та оглядом речовин і предметів, підозрююваних у причетності до вибухових речовин та вибухових пристроїв, приділити увагу пошуку та огляду супутніх їм іншим об'єктам та матеріалам.

Такими супутніми слідами-об'єктами є: 1) порожні корпуси боеприпасів та мін, порожні картонні та паперові коробки з - під патронів і мисливського пороху, зім'яті або розірвані етикетки з маркуванням, безліч порожніх гільз та куль зі слідами інструменту типу пасатижів, які свідчать про розрядження боеприпасів або витяг пороху з патронів чи стандартних промислових упакувань; 2) патронний папір для виготовлення оболонки патронних вибухових речовин, залишки паперових патронів промислових вибухових речовин, які містять маркувальні позначення та сліди вибухової речовини, яка перебувала в них, розірвані поліетиленові пакети та паперові мішки для

упакування та транспортування великих кількостей вибухових речовин; 3) розкриті картонні корпуси або оболонки від вибухових пакетів та інших навчально-імітаційних, сигнальних, освітлювальних засобів і піротехнічних виробів цивільного чи військового призначення; 4) спеціальна хімічна та технічна література, яка містить відомості з рецептури та технології виготовлення вибухових речовин; 5) хімічний посуд і лабораторне устаткування (колби, лійки, склянки, мензурки, скляні палички, порцелянові чашки, ступки) зі слідами різних речовин [9, с. 16-17].

Своєчасне виявлення та криміналістичне дослідження супутніх об'єктів дозволяє одержати додаткові дані про характеристики застосованої вибухової речовини й вибухового пристрою.

Відомо, що інформація, яка міститься в декількох слідах, отримана з декількох джерел та оцінювана в сукупності, дозволяє відтворювати більш повну та детальну картину того, що сталося, одержувати конкретнішу інформацію про осіб, які брали участь у вчиненні злочину.

Вибух мінімізує кількість слідів злочинців, вибухових пристроїв та вибухових речовин. При спрацюванні вибухового пристрою відбувається руйнування або сильна деформація всіх елементів його конструкції. Через температурний вплив і високий тиск продуктів вибуху знищуються сліди біологічного походження (сліди пальців рук, кров, волосся тощо) на корпусі та деталях вибухового пристрою. При потужному вибуху відбувається значне руйнування елементів конструкції як підричника, так і корпусу вибухового пристрою, розкидання фрагментів та часткове їх згоряння при вибуху призводить до знищення слідів [3, с. 26].

Засоби й методи виявлення під час огляду місця вибуху зазначених об'єктів базуються на даних відповідних військово-технічних наук, фізики, хімії. Здебільшого вони ґрунтуються на результатах вивчення таких закономірностей механізму дії й техніко-конструктивних особливостей цих об'єктів, які не враховуються у військово-технічних науках і носять специфічний криміналістичний інтерес.

Практика свідчить про те, що під час огляду місця події за фактом вибуху доволі часто виникають певні труднощі, які перешкоджають його невідкладному та оперативному проведенню. Це пов'язано з аварійно-рятувальними роботами, за умови виконання яких не завжди вдається забезпечити збереження слідів вибуху, особливо - мікрооб'єктів. До того ж, ударна хвиля може розповсюджуватися на сотні метрів, а у випадках катастрофічних вибухів - декілька кілометрів, що істотно розширює місце події.

Найчастіше під час огляду місць вибухів вилучаються деталі й осколки вибухових пристроїв, сліди вибухової речовини, описуються пошкодження, вилучається одяг постраждалих, зіпсований, понівечений вибухом. Рідше виявляють сліди транспортних засобів злочинців. Сліди злочинців при цьому виявляються досить рідко. Проте на місці вибуху можна вилучити недопалки сигарет, викурених (за словами свідків-очевидців) злочинцями, частки пошкодженого одягу та взуття, сліди пальців рук, сліди взуття, використаних злочинцями інструментів, потожирових слідів тощо [2, с. 327].

Спектр слідів, які можуть залишитися після вчинення злочину, пов'язаного із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин, є досить широким. Поряд з цим, незважаючи на руйнівний та масштабний характер вибуху, на місці події можуть залишитися достатньо вагомі для процесу розслідування матеріальні утворення, за якими можливо отримати криміналістично значиму інформацію про подію та обставини кримінального правопорушення.

Використання результатів огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових пристроїв та вибухових речовин є можливістю для моделювання злочину, завжди має ретроспективний характер. Ситуаційні дослідження засновані на вивченні комплексу різноманітних слідів і об'єктів, утворених до та після вибухів, моделюванні обстановки та реконструкції вибухових пристроїв і спрямовані на визначення суттєвих рис динаміки механізму вчинення кримінальних вибухів, відтворення обстановки перед вибухом, визначення професійних навичок злочинців, які встановили вибухові пристрої.

Формою реалізації вчинення кримінальних вибухів є система взаємодії злочинців з іншими об'єктами та елементами навколишньої обстановки, тому способи вчинення злочинів цієї категорії значною мірою визначають характер ситуації. Моделювання обстановки та поведінки злочинців на місцях подій є обов'язковим елементом ситуаційних досліджень. На підставі зазначеного, для слідчих та оперативних підрозділів складаються сприятливі умови з організації роботи зі свідками, визначення зовнішніх прикмет осіб, які підозрюються, та здійснення інших заходів щодо розкриття злочинів «по гарячих слідах».

Висновки. Своєчасне дослідження слідів вибуху дозволяє отримати значну інформацію про вибуховий пристрій, що застосовувався, його кількісні та якісні характеристики. Відтак їх аналіз дозволить найбільш повно відтворити механізм учинення злочину, що також забезпечить встановлення моделі злочинної події. Аналіз слідів, виявлених під час огляду місця події, пов'язаного із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин вибуху може бути орієнтувальним чинником у виборі напряму розслідування, а також надати потрібні відомості для виявлення інших речових доказів та встановлення осіб, причетних до вчинення злочину.

Використані джерела:

1. Бахін В.П. Кримінальний вибух: поняття, характеристика, аналіз, розслідування / В.П. Бахін, М.А. Михайлов; ред.: Я.Ю. Кондратьєв. К.: НАВСУ, 2001. 132 с.

2. Буханченко О.А. Моделювання місця вибуху спеціалістом-вибухотехніком за оточуючою обстановкою / О.А. Буханченко // Юридична наука та правоохоронна діяльність: Матер. Міжвуз. наук.- практ. конф. молодих учених (Дніпропетровськ, 15 травня 2009 року). Вип. 10. 2009. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. С. 326–328.

3. Білик І.М. Особливості залучення експерта при розслідуванні терористичних актів / І.М. Білик // Матеріали міжнародної науково-практичної

конференції «Перспективні напрями розвитку сучасної юридичної науки» (м. Івано - Франківськ, 20-21 березня 2015 р.), 2015. С. 40-44.

4. Бруснищын В.И. Особенности осмотра места происшествия, связанного с криминальным взрывом / В.И. Бруснищын // Актуальные проблемы права : сб. тр. Хабаровск: Изд-во ДВГУПС, 2001. С. 82-85.

5. Гудков В.В. Использование специальных знаний при расследовании преступлений, совершенных с использованием взрывных устройств: учеб. - практ. пособие / В.В. Гудков, В.И. Пашенко; ГНИЭКЦ МВД Украины. Киев, 2003. 116 с.

6. Дильдин Ю.М., Мартынов В.В., Семенов А.Ю., Шмырев А.А. Основы криминалистического исследования самодельных взрывных устройств: учеб. пособие. М.: ВНКЦ МВД СССР, 1991. 94 с.

7. Исаева Л.М. Осмотр места взрыва и его роль в дальнейшем расследовании / Л. М. Исаева // Следователь. 2000. № 8. С. 44-46.

8. Картавый А.А. Криминалистическая характеристика террористических акций, совершенных путем взрыва зданий и сооружений / А.А. Картавый // Труды Академии управления МВД РОССИИ. 2008. № 4. С. 10-15.

9. Мельников И.Н. Тактика осмотра места происшествия, связанного с использованием взрывных устройств / И.Н. Мельников // Актуальні проблеми сучасної криміналістики: матер. міжнар. наук.-практ. конф. Сімф.: ДОЛЯ, 2002. С. 39-43.

10. Моторный И.Д. Теоретико-прикладные основы применения средств и методов криминалистической взрывотехники в борьбе с терроризмом: монография. М.: Изд-во И. И. Шумилова, 1999. 151 с.

11. Погорелький М.А. Розслідування терористичних актів: навч. посіб. / М.А. Погорелький, Д.Б. Сергеева, О.Ю. Татаров, М.С. Цуцкідзе; за ред. проф. М.А. Погорелького. К.: Дакор, 2014. 160 с.

12. Погорелький М.А. Процесуальні та криміналістичні засади початкового етапу розслідування терористичних актів, учинених з використанням саморобного вибухового пристрою: монографія / М.А. Погорелький, М.О. Ленко, Д.Б. Сергеева. К. : Алерта, 2014. 300 с.

13. Рувін О.Г. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних вибухів / О.Г. Рувін // Вісн. Львів. ін-ту внутр. справ. 2002. С.47-54.

Стаття надійшла до редколегії 05.06.2017

Бурбело Б. А. Особенности следовой картины места происшествия, связанного с применением взрывных устройств и взрывчатых веществ как источник информации установления личности преступника

В статье рассмотрены взгляды ученых относительно расследования преступлений, связанных с криминальными взрывами. Освещаются проблемы криминалистического анализа следовой картины преступления, совершенного с применением взрывных устройств и взрывчатых веществ. Проанализировано вопрос выявления и изъятия следов на месте взрыва, их значение в выборе направления расследования и установления лиц, причастных к совершению преступления.

Ключевые слова: место происшествия, следовая картина, взрывные устройства, взрывчатые вещества, личность преступника.

Burbelo B. Features of Criminal's Track on Crime Scene Connected with Explosive Devices and Explosives as Source of Information to Offender's Identification

The article deals with the views of scientists on the investigation of crimes related to criminal explosions. There are highlighted the problems of forensic analysis of the trace of a crime committed with the use of explosive devices and explosives. The author analyzes problems of detecting and obtaining the traces of the explosion and preservation of the trace pattern.

The trail picture of a crime committed with the use of an explosive device and explosives is diverse. It encounters all the set of possible material and ideal traces, since people and things interact in the mechanism of the event and form the ideal traces of memory and material traces-objects, traces-reflections, trace-substances. The traces of the explosion include: - mechanical damage to the environment (soil), other material of the surface, surrounding objects, living persons from the explosive wave (funnels, faults, chop, local deformations, traumatic damage to people, etc.) from fragments (dents, Scratches, fragmentation holes); Thermal damage (smudging, melting); - remnants (fragments, parts) of the explosive device (metal, glass or plastic parts of the body of the device, electric wires, wire and fire cord, parts of the body, mechanical detonator, parts or fragments of the clock mechanism and elements of power supply, etc.).

Situational studies on the crime scene investigation involving the use of explosive devices and explosives are always retrospective. Such studies are based on the study of a complex of various traces and objects that are formed before and after explosions, simulation of the situation and the reconstruction of explosive devices and aimed at identifying significant features of the dynamics of the mechanism of committing criminal explosions.

The on-time investigation of the traces of an explosion allows to obtain significant information about the explosive device used, its quantitative and qualitative characteristics, as well as to provide the necessary information for the discovery of other material evidence and the identification of persons involved in the commission of the crime.

Key words: *crime scene, trail pattern, explosive devices, explosives, identity of the offender.*

УДК 343.985

Є. Л. Галагура

**ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОКРЕМИХ
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ
РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНИХ УБИВСТВ З
МОТИВІВ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЧИ РЕЛІГІЙНОЇ НЕТЕРПИМОСТІ**

У статті розглянуто специфіку тактики окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні умисних убивств з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Визначено, що труднощі обрання правильної тактики проведення окремих слідчих дій при розслідуванні злочину цього виду, обумовлені складним механізмом доведення мотиву злочину, неоднозначною правовою оцінкою дій винних, з відсутністю необхідного та достатнього криміналістичного забезпечення процесу розслідування цих злочинів. Автор зауважує, що особливість тактичних прийомів при проведенні таких слідчих дій як, огляд місця події, огляд трупа, допит підозрюваного, допит свідків та призначення